

تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی

مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان درمیان

جواد میکانیکی^۱

زهرا شیرزور علی‌آبادی^۲

فاطمه قاسمی^۳

نوع مقاله: علمی- پژوهشی

شماره صفحه: ۱۷۹-۲۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۱۲

چکیده

زنان یکی از مهم‌ترین گروه‌های اجتماعی هستند که در پیشرفت اجتماعی و اقتصادی جامعه نقش مهمی دارند؛ بنابراین باید در همه زمینه‌ها توانمند شوند تا بتوانند در جامعه نقش فعال‌تری داشته باشند؛ بویژه زنان روستایی که نقش قابل توجهی در جامعه روستایی ایفا می‌کنند. با توجه به اینکه روستاهای بخش مرکزی شهرستان درمیان دچار ضعف بنیان‌های محیطی می‌باشند و با چالش‌های اقتصادی و شغلی روبه‌رو هستند، به‌منظور جلوگیری از مهاجرت روستاییان و آسیب‌پذیری زنان و مقابله با شرایط اقتصادی فعلی، باید به سمت توانمندکردن مردم، بویژه زنان از طریق کسب‌وکار خانگی گام برداشت. پژوهش حاضر به بررسی تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی بخش مرکزی شهرستان درمیان می‌پردازد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و مبتنی بر روش پیمایشی است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها براساس پرسشنامه محقق‌ساخته است. جامعه آماری، شامل کلیه زنان دارای کسب‌وکار خانگی برابر با ۸۹ نفر در بخش مرکزی

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند

javadmikaniki@birjand.ac.ir

۲. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند

shirzour@birjand.ac.ir

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند

fateme.ghasemi7596@gmail.com

شهرستان درمیان است. محاسبات آماری داده‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS انجام شده و جهت ارزیابی تعامل بین متغیرها، از معادلات ساختاری استفاده شده‌است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بین کسب‌وکار خانگی با توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و بین نوع کسب‌وکار با توانمندسازی اجتماعی، رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ ولی بین نوع کسب‌وکار خانگی با توانمندسازی اقتصادی رابطه مثبتی وجود ندارد که با توجه به تحقیقات میدانی می‌توان دلایل آن را خریداری بعضی از محصولات کسب‌وکارهای خانگی توسط افراد و سازمان‌ها به قیمت خیلی پایین، اشباع یک نوع کسب‌وکار در بعضی از روستاها، عدم همکاری با بیمه برای مقابله با بحران‌ها و حوادث، عدم تجربه و آموزش نداشتن مشتری زیاد دائمی برای برخی از کسب‌وکارها دانست.

واژگان کلیدی: توانمندسازی، کسب‌وکار خانگی، زنان روستایی، شهرستان درمیان

مقدمه و بیان مسئله

توسعه یکی از مسائل مهم در حوزه‌های انسانی - اجتماعی است. جامعه ایران نیز مانند دیگر جوامع در حال توسعه، در دهه‌های اخیر به دنبال دستیابی به توسعه بوده‌است (فرهادی و ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۵۳). توسعه مستلزم تغییرات اساسی در ساخت اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی، تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری‌ها و ریشه‌کن کردن فقر مطلق می‌باشد (حبیب‌زاده، ایروانی و کلانتری، ۱۳۹۲: ۳۲۸). یکی از ارکان توسعه، جامعیت و یکپارچگی آن در رفع عدم تعادل‌های اقتصادی و اجتماعی مناطق است (نظم‌فر، ۱۳۹۶: ۱۵۹). تجربه تاریخی فرایند توسعه در کشورهای توسعه‌یافته، این امر را معلوم ساخته‌است که توسعه روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و باید در اولویت برنامه‌های توسعه‌ای قرار بگیرد (پرویزی و یعقوبی، ۱۳۹۰: ۱۷۷). ضرورت پرداختن به توسعه روستایی از این حیث که حوزه‌های روستایی به‌عنوان قاعده نظام و فعالیت ملی نقش اساسی در توسعه ملی ایفا می‌کنند مهم می‌باشد.

همچنین یکی دیگر از ابعاد توسعه، توسعه اجتماعی است که در این بُعد، انسان نقش محوری دارد و زنان هم نیمی از نیروی فعال جامعه محسوب می‌شوند و باید در برنامه‌های توسعه از سهم مادی و معنوی هم‌سنگ با نقش خود، برخوردار باشند؛ اما از نظر اشتغال، کسب درآمد و احراز مقام‌های اجتماعی، هنوز در سطوح پایینی قرار گرفته‌اند (شربتیان، ۱۳۸۸: ۱۵). در واقع، شرط تحقق پایدار، حضور و مشارکت واقعی و فعال زنان در کنار مردان در فرآیند توسعه می‌باشد. با این وجود، بی‌تردید حضور و مشارکت زنان در گرو توانمندی آنهاست. اگر شخص یا گروهی توانمند شده باشد، توانایی تصمیم‌گیری مؤثر را دارد. زنان یکی از مهم‌ترین گروه‌های اجتماعی هستند که علاوه بر وظایف شخصی و خانوادگی، نقش مهمی در پیشرفت‌های اجتماعی و اقتصادی جامعه ایفا می‌کنند و در تسریع روند رشد و توسعه جامعه، مسؤولیت تعیین‌کننده‌ای بر عهده دارند (خلوتی، ۱۳۸۸: ۱۵۴). زمانی می‌توان بر اهمیت توسعه‌یافتگی زنان، بویژه زنان روستایی، صحنه‌گزارد و برای آن برنامه‌ریزی کرد که از طریق وارد اجتماع کردن زنان و دادن نقش ویژه و کلیدی به آنان، احساس مفیدبودن را در آنها پُررنگ کرد. در چنین شرایطی، زنان با اتکا بر توانایی‌های خود، نسبت به گذشته، در مسیر توسعه فردی و اجتماعی، مؤثرتر ظاهر می‌شوند (قنبری و انصاری، ۱۳۹۴: ۲).

توانمندسازی انسانی، رویکردی است که می‌تواند با پیوند دادن رشدگرایی و بازتوزیع، اهداف چندگانه، توسعه را در فرایندی انسانی، مبتنی بر برخورداری از زندگی دلخواه و آزاد، محقق کند. به همین دلیل برخی از اندیشمندان اعتقاد دارند، عدم بهره‌وری بهینه و مناسب از نیروی بالقوه زنان در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، دستیابی به توسعه را با مشکل مواجه می‌کند (مطیعی لنگرودی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۲۲). همچنین مشارکت زنان، بویژه مشارکت اقتصادی، باعث افزایش متوسط درآمد خانوار می‌شود و در نتیجه سطح زندگی خانواده وضعیت بهتری پیدا می‌کند (شربتیان، ۱۳۸۸: ۱۶).

کارآفرینی در محیط‌های روستایی به دنبال شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع استفاده بهینه و متنوع از منابع روستایی در جهت کسب سود بیشتر است. آنچه مسلم است برای رسیدن به رشد، توسعه و خودکفایی کشور، توجه به روستاها و فعال‌سازی و پویایی اقتصادی آنها ضروری

است (Ecs Zoltan G., 2004: 18). نقل از کریمی موغاری، نظیفی نائینی و عباسپور، ۱۳۹۲: ۷). ایجاد و توسعه کسب و کارهای کوچک، سیاستی مهم در ایجاد مشاغل جدید، تسریع در بهبود اوضاع اقتصادی و رشد کشورها به شمار می‌رود و به این دلیل است که باید به ویژگی‌های کسب و کارهای کوچک توجه شود؛ زیرا کسب و کارهای کوچک قادرند خود را با محیط امروزی هماهنگ کنند؛ همین‌طور ساختار آن‌ها امکان تطبیق با تغییرات و تحولات گسترده و همه‌جانبه را فراهم می‌کند و حفظ و بقایشان را امکان‌پذیر می‌سازد (همان: ۸).

بخش مرکزی شهرستان درمیان از جمله مناطق محروم کشور است که به دلیل خشکسالی‌های متوالی و همچنین ضعف بنیان‌های محیطی، مناطق روستایی آن با چالش‌های اقتصادی و شغلی بسیاری مواجه می‌باشند. طی چند سال اخیر فعالیت‌های زیادی برای توسعه روستاهای این محدوده انجام شده‌است؛ مانند اعطای وام‌های مختلف توسط اداره کار، تعاون و رفاه اجتماعی، کمیته امداد امام خمینی (ره)، بهزیستی، جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی به کارآفرینان و کسب و کار خرد خانگی؛ ولی در مورد بررسی تأثیر این‌گونه کسب و کارها بر توانمندسازی زنان روستایی تحقیقی صورت نگرفته و از آن جهت که در این منطقه پیشینه فعالیت‌ها وابسته به کشاورزی است؛ همچنین به دلیل جلوگیری از مهاجرت ساکنان روستایی و خالی از سکنه شدن مناطق مرزی و آسیب‌پذیری قشر زنان و جوانان، می‌بایست به سمت حداکثر استفاده از توانمندی‌های مردم، بویژه زنان به منظور فعال‌سازی مشاغل خانگی گام برداشت؛ بنابراین ضرورت تحقیقی که اثرات مربوط به ایجاد و فعالیت‌های کسب و کار خانگی را آشکار کند، احساس می‌شود. هدف این تحقیق بررسی تأثیرات کسب و کار خانگی بر توانمندسازی زنان مناطق روستایی است. این تحقیق در پی یافتن پاسخ این سؤالات اساسی است که برای زنان روستایی چه نوع کسب و کاری ایجاد شده‌است؟ کسب و کارهای خانگی تا چه اندازه موجب توانمندسازی زنان روستایی در محدوده مورد مطالعه شده‌است؟

پیشینه تحقیق

از تحقیقات صورت گرفته در این حوزه می‌توان به مقاله سعدی، جلیلیان و یعقوبی فرانی (۱۳۹۳) با عنوان «تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندی اجتماعی زنان روستایی» اشاره کرد که نشان می‌دهد مدل طراحی شده معادلات ساختاری برای توانمندسازی زنان روستایی منعکس کننده یک برآزش مطلوب و در حد انتظار است. علاوه بر این، یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که توانمندی اجتماعی ۶۳/۳٪ از زنان در حد بالایی است و توانمندی اجتماعی، با نوع کسب‌وکار خانگی ارتباط معناداری دارد. در تحقیقی که توسط سپهوند و دیگران (۱۳۹۶) تحت عنوان «نقش مشاغل خانگی و اهمیت آن در توانمندسازی زنان روستایی» انجام شد، نتایج حاکی از آن بود که توانمندسازی زنان می‌تواند باعث بالابردن کیفیت زندگی - افزایش درآمد - افزایش عزت نفس، بیشتر شدن تحرکات اجتماعی و تسریع دستیابی به فرایند توسعه شود. در این مطالعه به تعریف توانمندسازی زنان و نقش مشاغل خانگی در توسعه و کاهش فقر پرداخته شده است. کلهر و نعمتی (۱۳۹۶)، پژوهشی با عنوان «بررسی اثرات اقتصادی توسعه اشتغال خانگی بر زنان روستایی شهرستان کنگاور استان کرمانشاه»، انجام دادند که جامعه آماری آن شامل کلیه زنان روستایی شهرستان کنگاور استان کرمانشاه است که بر اساس آمار ارائه شده توسط ادارات مرتبط، ۷۰۰ نفر می‌باشند. در این پژوهش جهت برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران و از روش نمونه‌گیری تصادفی سامان‌مند استفاده شد. نتایج نشان داد که از دیدگاه زنان روستایی شاغل شدن، همیشه بهبود وضعیت مالی را به دنبال دارد و بهبود وضعیت مالی نیز باعث تأمین مخارج خانواده، افزایش قدرت خرید و افزایش قدرت تصمیم‌گیری اقتصادی می‌شود.

ال ساید و رشدی (Elsayed & Roushdy, 2017) مطالعه‌ای تحت عنوان «توانمندسازی زنان تحت حمایت اجتماعی محدودیت‌ها: شواهدی از روستاهای مصر» انجام دادند. نتایج نشان می‌دهد که اثرات نامتقارن از نظر ویژگی‌های پس‌زمینه و سطوح اولیه توانمندسازی اجتماعی، هیچ شواهدی از اثرات مثبت اضافی برای این برنامه در داخل پیدا نکردند؛ مهم‌تر از همه، هیچ شواهدی از پیش‌روندهای متفاوت در اشتغال وجود ندارد. همچنین مایندین و دیگران (Mainuddin, et al., 2015) پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان و ارتباط آن با رفتارهای جستجوی سلامت در بنگلادش» انجام دادند که هدف آن شناسایی سطوح و الگوهای

توانمندسازی زنان در رابطه با رفتارهای جستجوی سلامت در بنگلادش است. روش این تحقیق، نمونه‌گیری چندمرحله‌ای و مصاحبه حضوری است. تجزیه و تحلیل رگرسیون دومتغیره و چندمتغیره، برای شناسایی ارتباط بین توانمندسازی زنان در رابطه با رفتار جستجوی سلامت بر تحرک و تصمیم‌گیری و نیز کنترل اثر بر سایر متغیرهای مستقل انجام شد. نتایج حاکی از آن است که فقط ۱۲٪ از زنان قدرت تصمیم‌گیری در مورد مراقبت‌های بهداشتی و ۸/۵٪ در مورد مراقبت‌های بهداشتی برای فرزندان خود را دارند. همچنین توانمندسازی زنان، اقتدار تصمیم‌گیری در مورد رفتارهای جستجوی سلامت را افزایش می‌دهد. تأیید و اتخاذ پیامدهای این یافته‌ها برای یک استراتژی یکپارچه بهداشت و توسعه برای بنگلادش و دستیابی به اهداف توسعه هزاره ضروری است. مورسی (Murthy, 2013) نیز در مقاله «توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی توسط گروه خودیاری از طریق اعتبار خرد» نشان می‌دهد که توانمندسازی در زمینه توسعه زنان، راهی برای تعریف، به‌چالش کشیدن و غلبه بر موانع زندگی یک زن است که از طریق آن توانایی او برای شکل‌دادن به زندگی و محیط زیست را افزایش می‌دهد. این یک فرآیند فعال و چندبُعدی است که باید زنان را قادر سازد تا هویت و قدرت خود را در تمام حوزه‌های زندگی به رسمیت بشناسند. گروه‌های خودیاری (SHG) در ایجاد خواسته‌های پس‌انداز در میان جامعه فقیر روستایی، بسیار مؤثر بوده است. همچنین دولت و سازمان‌های غیردولتی باید از اعتبار بیشتری برخوردار باشند و از اعتبار با رویکرد توسعه اجتماعی پیروی کنند. مفاهیم سیاستی و برنامه‌ریزی باید برای رسیدن به نتایج بهتر در کاهش فقر و توانمندسازی زنان طراحی شود.

با توجه به اینکه در پژوهش‌های پیشین به بررسی میزان و نوع تأثیر کسب‌وکار خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی پرداخته نشده و نیز در این زمینه پژوهشی در این محدوده (بخش مرکزی شهرستان درمیان) صورت نگرفته است، می‌توان وجه تمایز این پژوهش را موارد ذکرشده دانست.

مبانی نظری

۱. توانمندسازی

توانمندسازی، فرایندی است که در آن، افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها بر مسائل و مشکلاتی که با آن مواجه هستند، کنترل پیدا می‌کنند؛ بنابراین هدف توانمندسازی، کمک به افراد ضعیف است تا تلاش کنند بر ضعف‌هایشان چیره شوند، جنبه‌های مثبت زندگیشان را بهبود بخشند، مهارت‌ها و توانایی‌هایشان را برای کنترل عاقلانه بر زندگی، افزایش دهند و آن را در عمل پیاده کنند (کیمیایی، ۱۳۹۰: ۸۲). پدیده توانمندسازی را به معنای اعطای قدرت قانونی، اعطای اختیار و تواناسازی معرفی کرده‌اند. در گفتمان توسعه، مفهوم توانمندسازی بازگویی رویکرد توسعه‌ای پایین به بالا و توسعه درون‌زا است (فنی و فرج‌زاده، ۱۳۹۳: ۹۶). هدف عمده فرایند توانمندسازی، ایجاد تغییرات مناسب در کلیه ابعاد و جوانب زندگی افراد خانواده یا گروه‌ها و اقشار اجتماعی است. وتن و کمرون (Whetten & Cameron, 1998) اظهار می‌کنند که این مفهوم به هیچ عنوان تازه نیست؛ بلکه در رشته‌های روان‌شناسی و جامعه‌شناسی و علوم دینی ریشه‌هایی دارد که به دهه‌های گذشته و حتی قرن‌های گذشته برمی‌گردد (قلی‌پور و رحیمیان، ۱۳۸۸: ۴۵).

از آنجا که امروزه زنان به‌عنوان نیمی از شهروندان و کسانی که در فرهنگ‌سازی جامعه نقش عمده‌ای دارند، مورد توجه ویژه قرار گرفته‌اند؛ بنابراین لازم است جهت نیل به توسعه پایدار، به توانمندسازی آن‌ها توجه خاص شود. توانمندسازی زنان به معنای کسب قدرت تفکر و اقدام آزادانه، توسعه احساس خودارزشمندی، اعتقاد به توانایی ایجاد تغییرات مطلوب در خود و حق انتخاب است. به‌طور کلی توانمندسازی زنان، کنترل آن‌ها بر زندگی خودشان در هر فرایند و فعالیتی است (محمدی و لشگرآرا، ۱۳۹۲: ۶۶). از اولین سال‌های قرن بیستم، نهضت طرفداران حقوق زنان، پایه تئوریک خود را ایجاد کرد و در دهه‌های اخیر توانمندسازی زنان به‌عنوان مکانیزمی برای افزایش کیفیت زندگی کاری و شخصی زنان مطرح شد. در کل، واژه توانمندسازی زنان، دربرگیرنده ارتقای توانایی و استعدادهای آنان در ابعاد مختلف آموزشی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است. زنان باید در پی شیوه‌هایی برای رشد و تعالی ارزش‌های فکری- معنوی خود باشند.

توانمندسازی دارای انواع مختلفی است؛ مانند ۱. توانمندسازی اقتصادی: واژه یا اصطلاح توانمندسازی اقتصادی اغلب با مفاهیمی مثل کار، فعالیت اقتصادی، اشتغال و یا اشتغال پایدار می‌آید و آنچه مشترک بین آنهاست (پیری محمدی و عسکری ندوشن، ۱۳۹۵: ۴)، ۲. توانمندسازی اجتماعی: در مورد قدرت و احساس خودارزشمندی در مورد هر شهروند در جامعه است و هدف آن نیز قدرت تمام شهروندان برای همکاری در تحقق نفع جمعی است (Kyem, 2004: 15). ۳. توانمندسازی سیاسی: به معنی کاهش فاصله قدرت است و شهروندان از موقعیتی که تصمیم‌گیری‌هایشان بی‌تأثیر بوده‌است به موقعیتی می‌رسند که تصمیماتشان در سیاست، تأثیرگذار می‌شود (قلی‌پور و رحیمیان، ۱۳۸۸: ۳۲-۳۳) و ۴. توانمندسازی فرهنگی: بیان‌کننده حفظ یا توسعه فرهنگ زنان است (غفاری، دارابی و جهانگیری، ۱۳۸۸: ۳۳۰).

۲. نظریه‌های توانمندسازی

الف. نظریه توانمندسازی زنان

از جمله نظریه‌هایی که در خصوص توانمندسازی زنان مطرح شده، نظریه توانمندسازی سارا لانگه^۱ است. اهداف کوتاه‌مدتی که در این نظریه دنبال می‌شود شامل آموزش‌های کوتاه‌مدت در بخش‌های رسمی و غیر رسمی و تمرین حضور در صحنه‌های اجتماعی است. این نظریه تلاش دارد با تواناسازی زنان از راه ترویج فکری نو، آموزش‌های مهارتی برای فعالیت در بخش‌های اقتصادی، ارتقای آگاهی همه اعضای جامعه از نقش‌های زنان و بهبود سطح رفاه آنها، پایه‌های استواری برای اقدامات بعدی در تأمین نیازهای راهبردی و حذف نابرابری‌ها در همه عرصه‌ها فراهم کند (رنجبر و نیرومند، ۱۳۹۳: ۸۵).

ب. نظریه سقف شیشه‌ای

بر اساس این نظریه، سه نگرش در مورد توانمندسازی وجود دارد؛ نخست، نگرش دیدگاه شخص‌گرا که گناه محدود بودن پیشرفت شغلی زنان را در عواملی می‌داند که درون جنس مؤنث وجود دارد. دوم، فرایند اجتماعی شدن فرهنگی است. بر این اساس، تمایل زنان به مدیریت، تا

اندازه زیادی، کمتر از مردان است. جامعه‌پذیری زنان طوری است که آنان را فاقد اعتمادبه‌نفس و تصمیم‌گیری برای رقابت با مردان، در جهت اهداف شغلی بار می‌آورد. نگرش سوم، نگرش‌های منفی و قالبی است که جامعه نسبت به زنان شاغل دارد (زاهدی، ۱۳۸۶: ۱۴۳).

ج. نظریه تواناسازی

محور اصلی این نظریه، تغییر ساختار و شرایطی است که نابرابری را به زنان تحمیل می‌کند. از نظر طرفداران این نظریه، برآورده کردن نیازهای اساسی، از حقوق اولیه تمام افراد است و هر فردی باید امکان آن را داشته باشد که از تمام توانایی‌ها و خلاقیت‌های خود استفاده کند. با توجه به این نظریه که ترکیبی از نظریه‌های رفاه، برابری و فقرزدایی است، لازم است که علاوه بر سطوح بالای سازمان‌های دولتی، سازمان‌های غیردولتی زنان نیز برای بسیج سیاسی، آگاه‌سازی و آموزش همگانی تلاش کنند (نجفی فرهادلو، استعلاجی و قرخلو، ۱۳۹۴: ۵).

۳. کسب‌وکار خانگی

به هر نوع فعالیت اقتصادی در محل سکونت شخصی که با استفاده از امکانات و وسایل منزل راه‌اندازی شود کسب‌وکار خانگی می‌گویند (آقایی فیشانی و زارع‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۶۸). این نوع کسب‌وکار به‌طور سنتی در بسیاری از منازل در کشورها وجود دارد و به مفهوم درآمدزایی و کسب‌وکار از طریق انجام فعالیت‌ها در منزل اشاره دارد. به‌طور کلی مطابق قانون سامان‌دهی و حمایت از مشاغل خانگی، مشاغل خانگی شامل آن دسته از فعالیت‌هایی است که توسط عضو یا اعضای خانواده در فضای مسکونی در قالب یک طرح کسب‌وکار خانگی بدون مزاحمت و ایجاد اختلال در آرامش واحدهای مسکونی هم‌جوار، شکل می‌گیرد و منجر به تولید خدمت یا کالای قابل عرضه به بازار خارج از محیط مسکونی می‌شود. با توجه به تعداد فارغ‌التحصیلان، بویژه بانوان و عدم وجود منابع لازم برای بسیاری از شهروندان، راه‌اندازی کسب‌وکار خانگی، زمینه مناسبی برای کسب درآمد است. این نوع کسب‌وکارها از نظر ایجاد شغل، نوآوری در عرضه محصول یا خدمات، موجب تنوع و دگرگونی زیادی در اجتماع و اقتصاد هر کشور می‌شود؛ همچنین برای جوانان، کسب‌وکارهای خانگی، نقطه شروع مناسبی برای راه‌اندازی کسب‌وکار شخصی است؛ زیرا راه‌اندازی آن در مقایسه با دیگر انواع کسب‌وکار، ساده و آسان است. امروزه اکثر صاحبان کسب‌وکارهای

خانگی بر این باورند که کارکردن در خانه، کیفیت زندگی آنان را بهبود می‌بخشد. کارکردن در خانه باعث می‌شود که وقت بیشتری به خانواده و خانه اختصاص یابد و به دیگر مسائل و موضوعات خانواده از قبیل تربیت و پرورش فرزندان توجه بیشتری شود (احمدپور داریانی و سمیع‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۵۱).

امروزه کشورها و سازمان‌های بین‌المللی به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه مشاغل خانگی و افزایش مهارت زنان در این بخش، تأثیر مثبت و مستقیمی بر سایر جنبه‌ها نیز داشته است؛ زیرا از یک طرف سبب توسعه اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی می‌شود و از طرف دیگر، می‌تواند سبب بهبود وضعیت اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی زنان و خانواده‌های آنان شود (هاشمی و پور امین‌زاد، ۱۳۸۹: ۳).

روش تحقیق

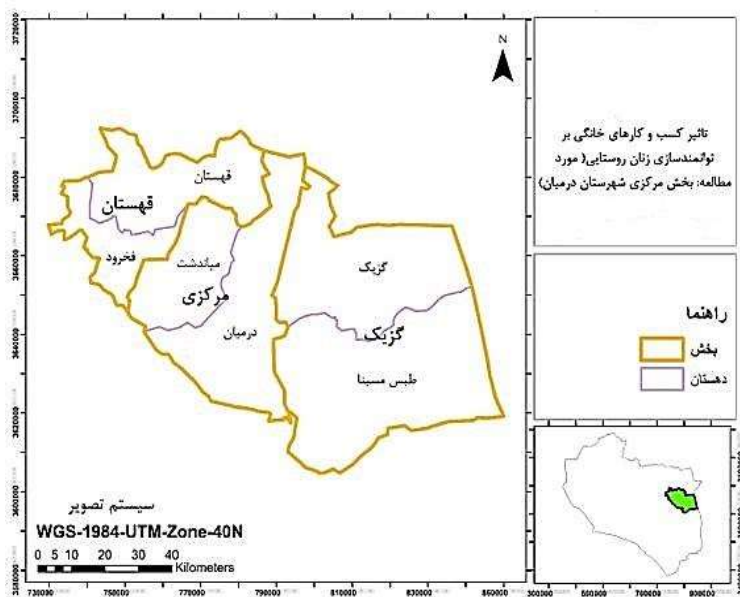
این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ جمع‌آوری داده‌ها پیمایشی و دارای ماهیت کمی است. گردآوری داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق‌ساخته بوده است که در دو بخش اطلاعات فردی و مؤلفه‌های سنجه‌های اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌های مستخرج از پرسشنامه از نرم‌افزار SPSS و سپس برای ارزیابی تعامل بین متغیرها از معادلات ساختاری و برای مدل‌سازی معادلات ساختاری از نرم‌افزار Smart PLS استفاده شده است. شاخص‌های نیکویی برازش که ضریب تعیین^۱، روایی همگرا^۲ و ریشه میانگین مربعات^۳ را شامل می‌شوند، معیارهایی جهت برازش کلی این معادلات هستند. همچنین جامعه آماری این پژوهش کلیه زنان روستایی دارای کسب‌وکار خانگی در بخش مرکزی شهرستان درمیان هستند که با توجه به اطلاعات اخذشده از سازمان کار، تعاون و رفاه اجتماعی در سال ۱۳۹۹، ۸۹ نفر می‌باشند. همچنین پرسشنامه طراحی شده برای اعتباریابی محتوایی در اختیار افراد صاحب‌نظر قرار گرفت و برای محاسبه ضریب پایایی این پژوهش، تعداد ۳۰ پرسشنامه، تکمیل شده و ضریب آلفای

-
1. R Square
 2. AVE
 3. SRMR

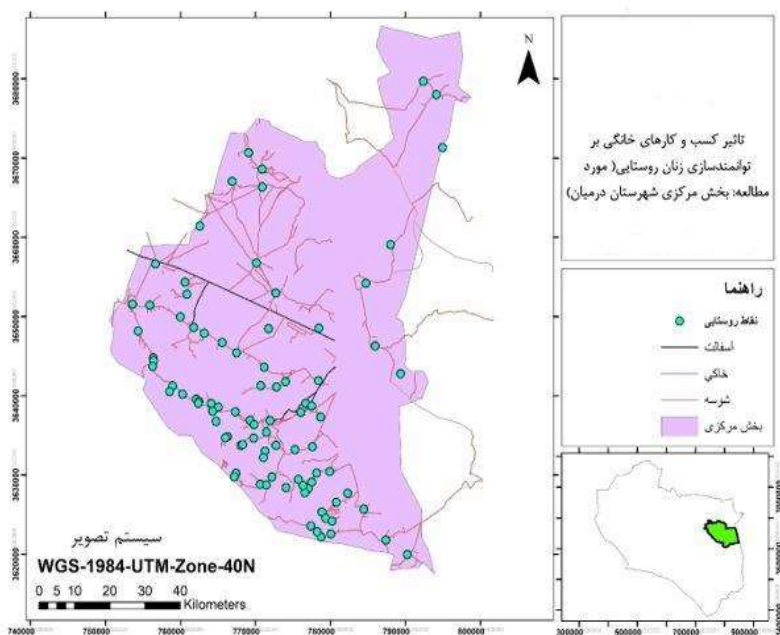
کرونباخ برای مولفه اقتصادی با ۳۴ گویه میزان ۰.۸۴، و مولفه اجتماعی با ۴۳ گویه میزان ۰.۹۴، بدست آمد.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان درمیان در موقعیت جغرافیایی ۵۹ درجه و ۲۸ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۴۷ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. این شهرستان در شرق خراسان جنوبی واقع شده است و از سمت شمال به شهرستان قاینات، جنوب به شهرستان سربیشه، غرب به شهرستان بیرجند و شرق، با مرزی به طول ۷۰ کیلومتر به کشور افغانستان محدود می شود. تصویر ۱ نشان می دهد که این شهرستان با مرکزیت اسدیه دارای ۳ بخش به نام های بخش مرکزی در مرکز، بخش قهستان در غرب و بخش گزیک در شرق می باشد. همچنین دارای ۴ نقطه شهری به نام اسدیه، قهستان، گزیک و طبس مسینا است و دارای وسعتی برابر ۵۷۹۷ کیلومتر که ۰.۶/۰۸٪ مساحت کل استان را دربر گرفته است. بر اساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، این شهرستان ۱۵۴ آبادی دارای سکنه و ۴۲ آبادی خالی از سکنه دارد. تعداد روستاهای جامعه نمونه و مورد مطالعه ۱۷ روستا در دهستان درمیان بخش مرکزی و ۱۰ روستا در دهستان میاندشت است. در تصویر ۲، می توان پراکندگی نقاط روستایی و راه های ارتباطی بخش مرکزی شهرستان درمیان را مشاهده کرد.

تصویر ۱) نقشه موقعیت جغرافیایی شهرستان درمیان به تفکیک بخش و دهستان

تصویر ۲) پراکندگی نقاط روستایی و راه‌های ارتباطی بخش مرکزی

جمعیت شهرستان درمیان بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۵۳۷۱۴ نفر و تعداد خانوار شهرستان برابر با ۱۴۶۳۹ بوده است که ۱۴۶۷۲ نفر جمعیت شهری و ۳۹۰۴۲ نفر جمعیت روستایی را تشکیل می‌دهند که دارای تراکم نسبی برابر با ۹/۲۶ و نسبت جنسی ۱۰۱/۵ است. بخش مرکزی شهرستان ۲۳۵۵۰ نفر جمعیت دارد که از این تعداد ۱۱۹۰۵ نفر مرد و ۱۱۶۴۵ نفر زن هستند و با تعداد خانوار ۶۳۷۶، بیشترین جمعیت و خانوار را دارا می‌باشد. همچنین از لحاظ سواد و آموزش، این شهرستان دارای ۳۸ هزار نفر باسواد، با نرخ باسوادی ۸۲/۹۵٪ و در نقاط روستایی دارای ۲۷ هزار نفر با نرخ ۸۱/۱۲٪ می‌باشد.

شهرستان درمیان از لحاظ فعالیت اقتصادی، دارای ۷۹۳ خانوار با سرپرست بیکار است که از این تعداد ۶ خانوار با سرپرست زن هستند و دارای ۱۵۳۰ خانوار با سرپرست خانه‌دار است که ۱۴۳۹ خانوار با سرپرست زن هستند (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). صنایع این شهرستان شامل کارخانه سیمان باقران، کارگاه تولیدی مصالح ساختمانی، محصولات غیرفلزی و فرآوری محصولات کشاورزی است. همچنین به دلیل درآمد ناچیز بخش کشاورزی که کفاف هزینه‌های خانواده را نمی‌دهد، مردم روستایی به سمت کسب‌وکار خانگی رفته‌اند و به کمک ابزارهای ابتدایی و کارگاه‌های خانگی، بخشی از نیازهای خود را تأمین می‌کنند؛ از جمله این کسب‌وکارها می‌توان به حوله‌بافی، چادرش‌بافی، قالی‌بافی، بافت تابلوفرش، خیاطی، نازک‌دوزی زنانه، معرق‌چوب، تولید آلئوئه‌ورا و... اشاره کرد. تعداد کل شاغلین شهرستان درمیان در بخش صنایع دستی و خانگی ۱۷۱۱ نفر هستند.

یافته‌ها

ویژگی‌های فردی افراد نمونه در جدول ۱ آورده شده است. طبق این جدول ۶۸/۵٪ متأهل و ۳۱/۵٪ مجرد هستند. سن ۱۳/۵٪ افراد، ۲۱-۲۵ سال، ۱۶/۹٪ آنان ۲۶-۳۰ سال و ۲۵/۸٪ نیز ۳۱-۳۵ سال است. تعداد اعضای خانواده ۴/۴٪، ۵ نفر و بالای ۵ نفر است. ۵۳/۹٪ زنان دارای تحصیلات زیردیپلم و ۱۸٪ دارای تحصیلات دیپلم هستند. نوع کسب‌وکار خانگی ۳۲/۶٪ قالی-بافی، ۲۱/۳٪ پرورش دام سبک، ۲۰/۲٪ خیاطی، ۱۴/۶٪ حوله‌بافی، ۴/۵٪ پرورش دام سنگین، ۱/۱٪ فرآوری گیاهان دارویی، ۱/۱٪ پرورش مرغ بومی، ۱/۱٪ پرورش زنبور عسل، ۱/۱٪ پخت

نان، ۱/۱٪ تولید ترشی و ۱/۱٪ پرورش بوقلمون است. میزان درآمد ماهانه ۸۴/۳٪ کمتر از ۵۰۰ هزار تومان و میزان سرمایه گذاری ۸۵/۴٪ از زنان مورد بررسی کمتر از ۱۰ میلیون تومان است. ۶۶/۳٪ از زنان مورد بررسی، خودشان به تنهایی مشغول فعالیت در کسب و کار خانگی هستند. از نظر سابقه کار در کسب و کار خانگی، ۶۲/۹٪ افراد دارای سابقه بین ۱-۱۰ سال هستند.

جدول (۱) ویژگی‌های عمومی نمونه تحقیق

درصد فراوانی	فراوانی	ویژگی‌های فردی		
۶۸/۵	۶۱	متاهل	وضعیت تأهل	
۳۱/۵	۲۸	مجرد		
۲/۲	۲	۱۵ تا ۲۰ سال	سن	
۱۳/۵	۱۲	۲۱ تا ۲۵ سال		
۱۶/۹	۱۵	۲۶ تا ۳۰ سال		
۲۵/۸	۲۳	۳۱ تا ۳۵ سال		
۹	۸	۳۶ تا ۴۰ سال		
۱۳/۵	۱۲	۴۱ تا ۴۵ سال		
۷/۹	۷	۴۶ تا ۵۰ سال		
۱۱/۲	۱۰	بالای ۵۰ سال		
۱۱/۲	۱۰	۱ نفر		تعداد اعضای خانوار
۱۲/۴	۱۱	۲ نفر		
۱۶/۹	۱۵	۳ نفر		
۱۹/۱	۱۷	۴ نفر		
۴۰/۴	۳۶	۵ نفر و بالای ۵ نفر		
۲۳/۶	۲۱	بی‌سواد	سطح تحصیلات	
۵۳/۹	۴۸	زیر دیپلم		
۱۸	۱۶	دیپلم		
۴/۵	۴	لیسانس		
۳۲/۶	۲۹	قالی‌بافی	نوع کسب و کار خانگی	
۱۴/۶	۱۳	حوله‌بافی		
۲۱/۳	۱۹	پرورش دام سبک		
۴/۵	۴	پرورش دام سنگین		

تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی ... | ۱۹۳

۲۰/۲	۱۸	خیاطی	
۱/۱	۱	فراوری گیاهان دارویی	
۱/۱	۱	پرورش مرغ بومی	
۱/۱	۱	پرورش زنبور عسل	
۱/۱	۱	پخت نان	
۱/۱	۱	تولید ترشی	
۱/۱	۱	پرورش بوقلمون	
۸۴/۳	۷۵	کمتر از ۵۰۰ هزار تومان	
۹	۸	از ۵۰۰ هزار تومان تا ۱ میلیون تومان	
۴/۵	۴	از ۱ میلیون تومان تا ۵۰۰ هزار تومان	
۲/۲	۲	از ۱ میلیون و ۵۰۰ هزار تومان تا ۲ میلیون تومان	
۸۵/۴	۷۶	کمتر از ۱۰ میلیون تومان	میزان سرمایه‌گذاری در کسب‌وکار خانگی
۶/۷	۶	از ۱۰ میلیون تا ۲۰ میلیون	
۵/۶	۵	از ۲۰ میلیون تا ۳۰ میلیون	
۱/۱	۱	از ۳۰ میلیون تا ۴۰ میلیون	
۱/۱	۱	از ۴۰ میلیون تا ۵۰ میلیون	
۶۶/۳	۵۹	به‌تنهایی	تعداد شاغلین اعضای خانواده در کسب‌وکار خانگی
۲۲/۵	۲۰	۱ نفر	
۹	۸	۲ نفر	
۱/۱	۱	۳ نفر	
۱/۱	۱	۴ نفر و بالاتر	
۶۲/۹	۵۶	۱ تا ۱۰ سال	سابقه کار در کسب‌وکار خانگی
۱۹/۱	۱۷	۱۰ تا ۲۰ سال	
۱۰/۱	۹	۲۰ تا ۳۰ سال	
۳/۴	۳	۳۰ تا ۴۰ سال	
۴/۵	۴	بالای ۴۰ سال	

بررسی ارتباط متغیرها با به‌کارگیری معادلات ساختاری

در این پژوهش به منظور بررسی تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی، از زنانی که کسب‌وکار خانگی، راه‌اندازی کرده‌اند، نظرسنجی شد و نظر آنان در مورد تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر مؤلفه‌های اقتصادی و همچنین مؤلفه‌های اجتماعی جمع‌آوری گردید. تصویر ۳، ۴ و ۵، مدل تدوین شده در نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس^۱ می‌باشد که جهت بررسی تحلیل عاملی تأییدی و بررسی گویه‌های هر یک از متغیرهای اصلی (تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی اقتصادی، تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی اجتماعی و تأثیر نوع کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی اقتصادی - اجتماعی زنان روستایی) می‌باشد، معرفی و اجرا شده‌است. در این مدل‌ها عدد روی خط، ضریب مسیر و عدد داخل پرانتز، آماره تی را نشان می‌دهد.

در ادامه بارهای عاملی، شاخص‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی و شاخص‌های نیکویی برازش مدل بررسی شده‌است. اگر مقدار بار عاملی برابر یا بیشتر از $0/3$ باشد، مؤید این مطلب است که واریانس بین سازه و شاخص‌های آن از واریانس خطای اندازه‌گیری آن سازه بیشتر بوده و پایایی در مورد آن مدل اندازه‌گیری قابل قبول است. بر اساس جدول ۲ و ۳، مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی داده‌ها از توزیع نرمال پیروی می‌کنند. برای بررسی فرضیات پژوهش با توجه به حجم نمونه پایین این تحقیق، بهترین روش برای تحلیل معادلات ساختاری، استفاده از روش حداقل مربعات جزئی است.

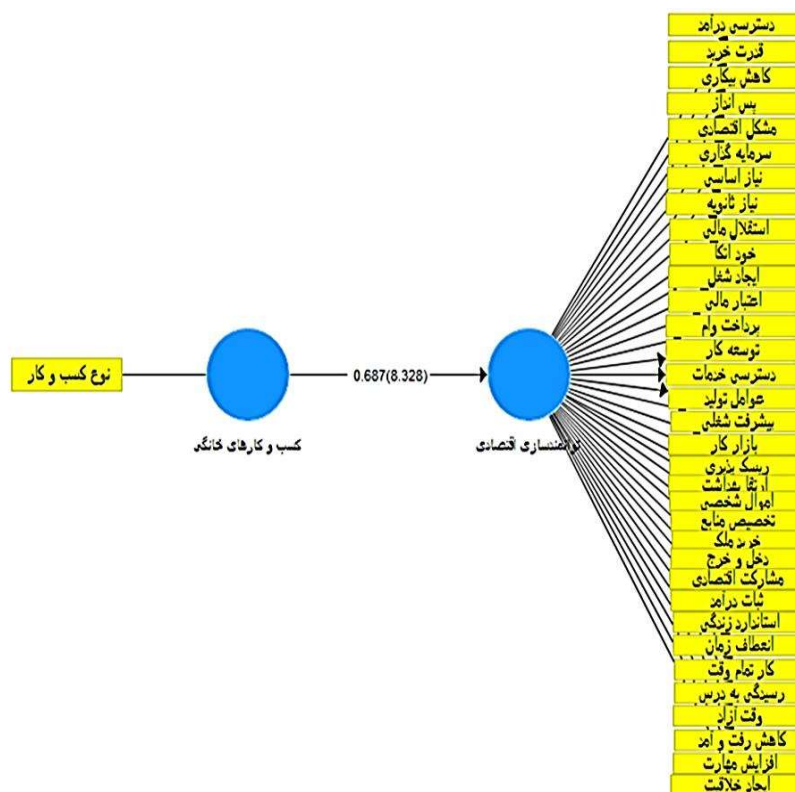
جدول ۲) شاخص‌های آمار توصیفی برای بررسی نرمال بودن داده‌ها

ابعاد	چولگی	خطای چولگی	کشیدگی	خطای کشیدگی
مؤلفه‌های اقتصادی	۰/۳۵	۰/۲۵	۰/۴۸	۰/۵۰
مؤلفه‌های اجتماعی	-۰/۲۳	۰/۲۵	-۱/۱۲	۰/۵۰

جدول ۳) آزمون کلموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها

ابعاد	آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معنی داری
مؤلفه‌های اقتصادی	۰/۰۶۲	۸۹	۰/۲
مؤلفه‌های اجتماعی	۰/۰۹۰	۸۹	۰/۰۷

بر اساس مدل تصویر ۳، در مورد مؤلفه‌های اقتصادی نتیجه می‌گیریم که چون آماره تی، معادل ۸/۳۲ است و از ۱/۹۶ بیشتر می‌باشد و با توجه به ضریب مسیر که برابر ۰/۶۸ شده است؛ بنابراین کسب و کارهای خانگی بر توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی تأثیر مثبت داشته است.

تصویر ۳) مدل تدوین شده فرضیه اول (نگارندگان)

در جدول ۴، ملاحظه می‌شود که تمامی بارهای عاملی گویه‌ها از ۰/۳ بیشتر است و نشان - دهنده همبستگی مناسب بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود است.

جدول ۴) بارهای عاملی سؤالات تحقیق برای هر متغیر پنهان

توانمندسازی اقتصادی		توانمندسازی اقتصادی	
۰/۵۸	بازار کار	۰/۴۵	دسترسی درآمد
۰/۴۰۴	ریسک پذیری	۰/۵۸	قدرت خرید
۰/۴۳	ارتقای بهداشت	۰/۶۲	کاهش بیکاری
۰/۴۲	اموال شخصی	۰/۶۲	پس‌انداز
۰/۴۹	تخصیص منابع	۰/۶	مشکل اقتصادی
۰/۴۵	خرید ملک	۰/۷	سرمایه‌گذاری
۰/۴۰۱	دخل و خرج	۰/۴۸	نیاز اساسی
۰/۴۰۲	مشارکت اقتصادی	۰/۵۲	نیاز ثانویه
۰/۴۹	ثبات درآمد	۰/۵۶	استقلال مالی
۰/۴۸	استاندارد زندگی	۰/۴۳	خود اتکا
۰/۴۷	انعطاف زمان	۰/۵۰	ایجاد شغل
۰/۴۵	کار تمام وقت	۰/۴۳	اعتبار مالی
۰/۴۸	رسیدگی به درس	۰/۵۶	پرداخت وام
۰/۴۱	وقت آزاد	۰/۵۲	توسعه کار
۰/۴۵	کاهش رفت و آمد	۰/۵۸	دسترسی خدمات
۰/۴۹	افزایش مهارت	۰/۴۴	عوامل تولید
۰/۳۸	ایجاد خلاقیت	۰/۴۳	پیشرفت شغلی

در جدول ۵، شاخص‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای مؤلفه توانمندسازی اقتصادی بیان شده‌است. همان‌طور که مشاهده می‌کنیم، بیشتر بودن ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی از مقدار ۰/۷، نشان از پایایی مناسب و برازش قابل قبول مدل‌های اندازه‌گیری دارد.

جدول ۵) ضرایب آلفای کرومباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای تحقیق

نام مؤلفه	آلفای کرومباخ	پایایی ترکیبی
توانمندسازی اقتصادی	۰/۸۳	۰/۹۰

جدول ۶ شاخص‌های نیکویی برازش مدل نشان می‌دهد که ضریب تعیین برابر ۰/۴۹ شده است که حکایت از برازش نسبتاً خوب مدل ساختاری می‌باشد و با توجه به ستون حدود قابل قبول، نتایج مقدار AVE برای سازه توانمندسازی اقتصادی نشان از روایی همگرایی مناسب مدل دارد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳: ۵۴). به‌طور کلی با توجه به مقادیر حاصل شده در این جدول، می‌توان گفت مدل از نیکویی برازش قابل قبول و خوبی برخوردار است؛ پس نتایج بیان شده قابل استناد و اطمینان هستند.

جدول ۶) شاخص‌های نیکویی برازش مدل

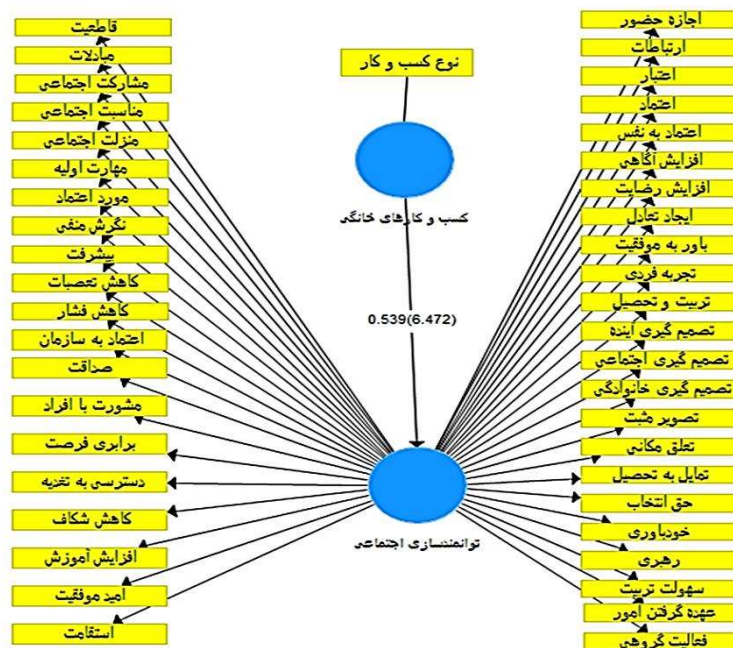
نام شاخص	مقدار	حدود قابل قبول
SRMR	۰/۰۸۱	کمتر از ۰/۱ یا ۰/۰۸
AVE توانمندسازی اقتصادی	۰/۴۵	بیشتر از ۰/۳
R Square	۰/۴۹	-

با توجه به جدول ۷، چون مقدار آزمون t از ۱/۹۶ بیشتر شده است، در نتیجه در سطح اطمینان ۹۵٪ قرار دارد و همچنین برای اینکه فرضیه معناداری بالایی داشته باشد، باید مقدار p -value کمتر از ۰/۰۵ باشد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، این مقدار برابر با ۰/۰۰۱ است؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که فرضیه مبنی بر بین کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی با ضریب تأثیر ۰/۶۸، تأثیر مثبت و معناداری وجود داشته است؛ پس این فرضیه پذیرفته می‌شود. همچنین نتایج به‌دست آمده با نتایج تحقیقات سپهوند و دیگران (۱۳۹۶) و کلهر و نعمتی (۱۳۹۶) همسو است.

جدول ۷) نتایج فرضیه اول تحقیق

نتیجه فرضیه	p-value	ضریب تأثیر	آماره آزمون t	فرضیه تحقیق
تأیید	۰/۰۰۱	۰/۶۸۷	۸/۳۲	کسب و کارهای خانگی ← توانمندسازی اقتصادی

در مدل تصویر ۴، در مورد مؤلفه‌های اجتماعی مشاهده می‌کنیم که آماره تی برابر است با ۶/۴۷ و از ۱/۹۶ بیشتر است و با توجه به ضریب مسیر که برابر ۰/۵۳ شده است، نتیجه می‌گیریم که کسب و کارهای خانگی بر توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی تأثیر مثبت داشته است.

تصویر ۴) مدل تدوین شده فرضیه دوم (نگارندگان)

بر اساس جدول ۸، تمام بارهای عاملی گوی‌ها از ۰/۳ بیشتر است که نشان‌دهنده همبستگی مناسب بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود بوده است.

جدول ۸) بارهای عاملی سؤالات تحقیق برای هر متغیر پنهان

توانمندسازی اجتماعی		توانمندسازی اجتماعی	
۰/۶۹	افزایش آگاهی	۰/۴۰	عهده گرفتن امور
۰/۳۱	تمایل به تحصیل	۰/۳۳	مهارت اولیه
۰/۳۳	سهولت تربیت	۰/۳۶	نگرش منفی
۰/۴۲	ایجاد تعادل	۰/۳۴	کاهش تعصبات
۰/۳۹	تعلق مکانی	۰/۳۸	باور به موفقیت
۰/۳۵	افزایش رضایت	۰/۳۳	تصور مثبت
۰/۵۴	پیشرفت	۰/۳۶	تصمیم‌گیری خانوادگی
۰/۴۹	منزلت اجتماعی	۰/۳۴	تصمیم‌گیری اجتماعی
۰/۴۲	اعتماد	۰/۳۹	تصمیم‌گیری آینده
۰/۴۰	تجربه فردی	۰/۳۱	تربیت و تحصیل
۰/۴۶	مبادلات	۰/۴۱	اعتبار
۰/۵۶	مورد اعتماد	۰/۴۳	رهبری
۰/۵۲	اعتماد به سازمان	۰/۵۵	حق انتخاب
۰/۵۴	صداقت	۰/۵۱	مشارکت اجتماعی
۰/۴۵	مشورت با افراد	۰/۴۲	مناسبت اجتماعی
۰/۴۲	برابری فرصت	۰/۵۱	فعالیت گروهی
۰/۴۶	دسترسی به تغذیه	۰/۵۱	اجازه حضور
۰/۵۲	کاهش شکاف	۰/۶۰	ارتباطات
۰/۵۵	افزایش آموزش	۰/۴۸	قاطعیت
۰/۵۳	امید موفقیت	۰/۴۵	خودباوری
۰/۳۲	استقامت	۰/۵۲	اعتماد به نفس
-	-	۰/۳۶	کاهش فشار

شاخص‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی برای مؤلفه توانمندسازی اجتماعی در جدول ۹ ارائه شده‌است. بیشتر بودن ضرایب از مقدار ۰/۷، نشان‌دهنده پایایی مناسب و برازش قابل قبول مدل‌های اندازه‌گیری است.

جدول ۹) ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای تحقیق

نام مؤلفه	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی
توانمندسازی اجتماعی	۰/۹۰	۰/۸۹

ضریب تعیین در جدول ۱۰ شاخص‌های نیکویی برازش، برابر ۰/۳۸ است؛ بنابراین مدل ساختاری از برازش نسبتاً خوبی برخوردار است و همچنین با توجه به ستون حدود قابل قبول، مقدار AVE برای سازه توانمندسازی اجتماعی، نشان از روایی همگرای مناسب مدل دارد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳: ۵۴). در مجموع، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در این جدول، می‌توان گفت مدل از نیکویی برازش قابل قبول و خوبی برخوردار است؛ پس نتایج به‌دست‌آمده قابل استناد و اطمینان هستند.

جدول ۱۰) شاخص‌های نیکویی برازش مدل

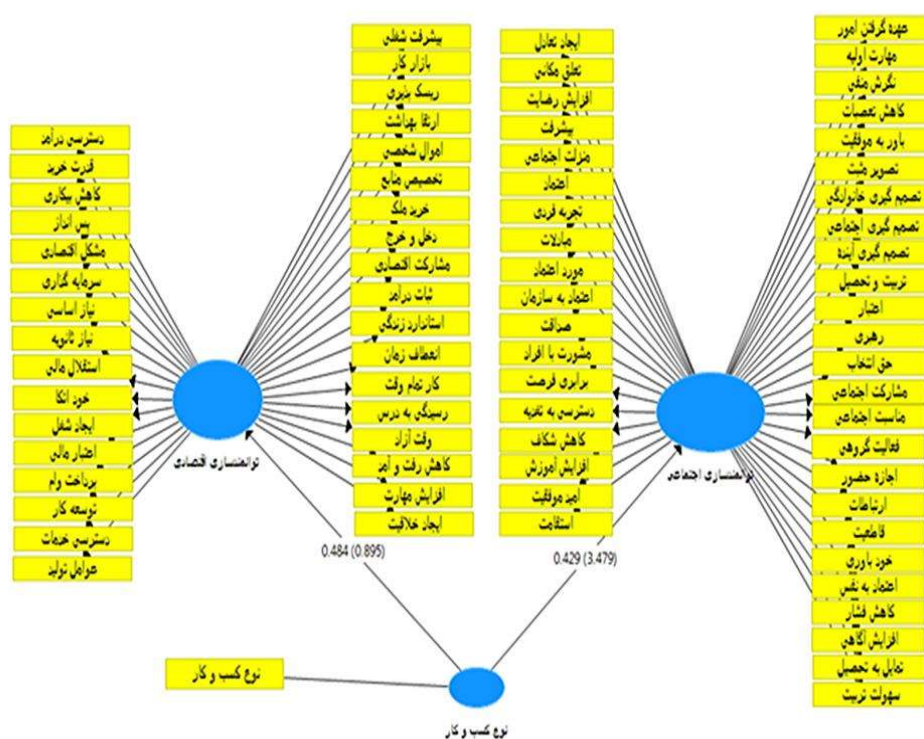
نام شاخص	مقدار	حدود قابل قبول
SRMR	۰/۰۷۸	کمتر از ۰/۱ یا ۰/۰۸
AVE توانمندسازی اجتماعی	۰/۵۱	بیشتر از ۰/۳
R Square	۰/۳۸	-

با توجه به جدول ۱۱، به دلیل اینکه مقدار آزمون t از ۱/۹۶ بیشتر شده‌است، در سطح اطمینان ۹۵٪ قرار دارد و همچنین برای اینکه فرضیه، معناداری بالایی داشته باشد باید مقدار p-value کمتر از ۰/۰۵ باشد که همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود این مقدار برابر با ۰/۰۰۴ است؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که بین کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی با ضریب تأثیر ۰/۵۳، تأثیر مثبت و معناداری وجود داشته‌است؛ از این روی فرضیه تحقیق پذیرفته می‌شود. همچنین نتایج به‌دست‌آمده با نتایج تحقیق سعدی، جلیلیان و یعقوبی فرانی (۱۳۹۳) همسو است.

جدول (۱۱) نتایج فرضیه دوم تحقیق

فرضیه تحقیق	آماره آزمون t	ضریب تأثیر	p-value	نتیجه فرضیه
کسب‌وکار خانگی ← توانمندسازی اجتماعی	۶/۴۷	۰/۵۳۹	۰/۰۰۴	تأیید

مدل تصویر ۵ نشان می‌دهد که آماره تی توانمندسازی اجتماعی (از ۳/۴۷) (از ۱/۹۶ بیشتر) و توانمندسازی اقتصادی (از ۰/۸۹) (از ۱/۹۶ کمتر) می‌باشد؛ بنابراین نوع کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی اقتصادی تأثیر نداشته و نوع کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی تأثیر داشته‌است.

تصویر ۵) مدل تدوین شده فرضیه سوم (نگارندگان)

تمامی بارهای عاملی جدول ۱۲، سؤالات مؤلفه‌ها از ۰/۳ بیشتر است و نشان‌دهنده همبستگی مناسب بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود بوده‌است.

جدول (۱۲) بارهای عاملی سؤالات تحقیق برای هر متغیر پنهان

توانمندسازی اقتصادی		توانمندسازی اجتماعی	
۰/۳۱	دسترسی درآمد	۰/۵۵	عهده گرفتن امور
۰/۳۲	قدرت خرید	۰/۵۹	مهارت اولیه
۰/۳۴	کاهش بیکاری	۰/۴۷	نگرش منفی
۰/۳۲	پس انداز	۰/۴۴	کاهش تعصبات
۰/۳۷	مشکل اقتصادی	۰/۴۱	باور به موفقیت
۰/۴۰	سرمایه گذاری	۰/۴۶	تصور مثبت
۰/۳۳	نیاز اساسی	۰/۴۳	تصمیم گیری خانوادگی
۰/۳۶	نیاز ثانویه	۰/۳۸	تصمیم گیری اجتماعی
۰/۳۶	استقلال مالی	۰/۳۳	تصمیم گیری آینده
۰/۳۱	خود اتکا	۰/۳۷	تربیت و تحصیل
۰/۴۴	ایجاد شغل	۰/۵۹	اعتبار
۰/۴۷	اعتبار مالی	۰/۴۶	رهبری
۰/۴۸	پرداخت وام	۰/۴۸	حق انتخاب
۰/۴۴	توسعه کار	۰/۴۳	مشارکت اجتماعی
۰/۴۴	دسترسی خدمات	۰/۴۴	مناسبت اجتماعی
۰/۴۹	عوامل تولید	۰/۳۸	فعالیت گروهی
۰/۴۰	پیشرفت شغلی	۰/۳۷	اجازه حضور
۰/۴۷	بازار کار	۰/۴۱	ارتباطات
۰/۴۵	ریسک پذیری	۰/۳۴	قاطعیت
۰/۴۸	ارتقای بهداشت	۰/۳۸	خودباوری
۰/۴۹	اموال شخصی	۰/۳۲	اعتماد به نفس
۰/۴۶	تخصیص منابع	۰/۳۸	کاهش فشار
۰/۳۱	خرید ملک	۰/۳۶	افزایش آگاهی
۰/۳۹	دخل و خرج	۰/۳۱	تمایل به تحصیل
۰/۵۹	مشارکت اقتصادی	۰/۳۸	سهولت تربیت
۰/۵۳	ثبات درآمد	۰/۵۴	ایجاد تعادل
۰/۴۵	استاندارد زندگی	۰/۴۸	تعلق مکانی
۰/۵۲	انعطاف زمان	۰/۳۲	افزایش رضایت
۰/۴۷	کار تمام وقت	۰/۵۱	پیشرفت

تأثیر کسب و کارهای خانگی بر توانمندسازی زنان روستایی ... | ۲۰۳

۰/۳۹	رسیدگی به درس	۰/۴۲	منزلت اجتماعی
۰/۴۴	وقت آزاد	۰/۳۷	اعتماد
۰/۵۹	کاهش رفت و آمد	۰/۳۶	تجربه فردی
۰/۶۳	افزایش مهارت	۰/۳۸	مبادلات
۰/۳۹	ایجاد خلاقیت	۰/۳۹	مورد اعتماد
-	-	۰/۳۷	اعتماد به سازمان
-	-	۰/۴۶	صداقت
-	-	۰/۳۸	مشورت با افراد
-	-	۰/۵	برابری فرصت
-	-	۰/۳۷	دسترسی به تغذیه
-	-	۰/۴۴	کاهش شکاف
-	-	۰/۴۷	افزایش آموزش
-	-	۰/۴۵	امید موفقیت
-	-	۰/۳۵	استقامت

بیشتر بودن نتایج جدول ۱۳ از مقدار ۰/۷ نشان می‌دهد که مدل‌های اندازه‌گیری از پایایی مناسب و برازش قابل قبولی برخوردار هستند.

جدول ۱۳) ضرایب آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی متغیرهای تحقیق

پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ	نام مؤلفه
۰/۸۱	۰/۸۳	توانمندسازی اقتصادی
۰/۸۳	۰/۹۰	توانمندسازی اجتماعی

شاخص‌های نیکویی برازش مدل در جدول ۱۴ نشان می‌دهد که ضریب تعیین برابر ۰/۳۴ و ۰/۳۷ می‌باشد و از برازش نسبتاً خوب مدل ساختاری برخوردار است. با توجه به ستون حدود قابل قبول، AVE برای سازه توانمندسازی اقتصادی - اجتماعی نشان از روایی همگرای مناسب مدل را دارد (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳: ۵۴). به طور کلی با توجه به مقادیر حاصل شده در این جدول؛ می‌توان نتیجه گرفت که مدل از نیکویی برازش قابل قبول و خوبی برخوردار است؛ بنابراین نتایج بیان شده، قابل استناد و اطمینان هستند.

جدول ۱۴) شاخص‌های نیکویی برازش مدل

نام شاخص	مقدار	حدود قابل قبول
SRMR	۰/۰۸۱	کمتر از ۰/۱ یا ۰/۰۸
AVE توانمندسازی اقتصادی	۰/۴۷	بیشتر از ۰/۳
AVE توانمندسازی اجتماعی	۰/۵۱	
R Square توانمندسازی اقتصادی	۰/۴۸	-
R Square توانمندسازی اجتماعی	۰/۳۷	-

با توجه به جدول ۱۵، به دلیل اینکه مقدار آزمون t بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اقتصادی از ۱/۹۶ کمتر شده است؛ در نتیجه در سطح اطمینان قرار ندارد؛ ولی بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اجتماعی، مقدار آزمون t از ۱/۹۶ بیشتر شده است؛ در نتیجه در سطح اطمینان قرار دارد و همچنین برای اینکه فرضیه، معناداری بالایی داشته باشد، باید مقدار p-value کمتر از ۰/۰۵ باشد. همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود، این مقدار در بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اقتصادی بیشتر است؛ ولی در بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اجتماعی کمتر می‌باشد؛ بنابراین نتیجه می‌گیریم که فرضیه مبنی بر بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اقتصادی، ارتباط معناداری وجود ندارد؛ پس این قسمت فرضیه پذیرفته نمی‌شود و بین نوع کسب‌وکارهای خانگی و توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی، ارتباط معناداری وجود دارد؛ پس این قسمت فرضیه پذیرفته می‌شود.

جدول (۱۵) نتایج فرضیه سوم تحقیق

فرضیه تحقیق	آماره آزمون t	ضریب تأثیر	p-value	نتیجه فرضیه
نوع کسب‌وکار ← توانمندسازی اقتصادی	۰/۸۹	۰/۴۸۴	۰/۳۷	عدم تأیید
نوع کسب‌وکار ← توانمندسازی اجتماعی	۳/۴۷	۰/۴۲۹	۰/۰۰۱	تأیید

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، بر اساس یافته‌ها دریافتیم که بین کسب‌وکارخانگی و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد؛ همچنین بین نوع کسب‌وکار با توانمندسازی اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد؛ ولی بین نوع کسب‌وکار خانگی و توانمندسازی اقتصادی رابطه مثبتی وجود ندارد که بر اساس مطالعات میدانی، می‌توان دلایل آن را چنین برشمرد: خریداری محصولات مورد عرضه (مانند قالی) در کسب‌وکارهای خانگی توسط افراد و سازمان‌ها به قیمت خیلی پایین و کمتر از ارزش واقعی؛ اشباع یک نوع کسب‌وکارخانگی (مانند خیاطی) در بعضی از روستاها و در نتیجه، فروش این محصولات به قیمت خیلی پایین برای جذب مشتری؛ قرارگرفتن در معرض ورشکستگی، به دلیل از دست دادن برخی محصولات (مانند پرورش دام سنگین، دام سبک و طیور و ابتلای دام به بیماری‌های حیوانی و نداشتن پول کافی برای مقابله با این بحران)؛ قرارگرفتن تعدادی از افراد مشغول در کسب‌وکار خانگی در گروه سنی سالمند که قادر به کار کردن طولانی مدت نبودند؛ ولی به درآمد نیاز داشتند؛ بنابراین می‌توان به چنین راهکارهایی اشاره کرد: معرفی بازارهای موفق جهت خرید و فروش محصولات به بالاترین و بهترین قیمت به زنان روستایی؛ صادر نکردن مجوز توسط سازمان‌های مربوطه برای کسب‌وکارهای اشباع‌شده در یک روستا؛ فراهم کردن گروهی برای مشاوره دادن به زنان روستایی برای ایجاد کسب‌وکارهایی با درآمد و سود بالاتر و در کنار آن، آموزش‌های لازم جهت یادگیری کسب‌وکار مورد نظر، همکاری سازمان‌های مربوطه با شرکت‌های بیمه معتبر تا صاحبان این نوع از کسب‌وکارها بتوانند با کمک بیمه، دام و طیور خود را بدون ترس از هزینه‌های هنگفت، درمان کنند و یا اگر دام و طیور خود را از دست دادند، بتوانند دوباره کار خود را شروع کنند؛ دعوت به همکاری از افراد با تجربه به عنوان مدرس کسب‌وکار برای در اختیار قراردادن مهارت خود به

دیگران یکی از راه های دانش افزایی و مهارت افزایی صاحبان کسب و کارهای کوچک روستایی است.

همان طور که بیان کردیم، بین کسب و کارهای خانگی و توانمندسازی اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد و زنان روستایی از لحاظ اجتماعی، تا حد زیادی توانمند شده اند؛ ولی با توجه به تحقیقات میدانی، بعضی از زنان روستایی مورد مطالعه، در هیچ فعالیت اجتماعی و گروهی شرکت نداشتند و دلیل آن را عدم برگزاری این گونه فعالیت ها در روستا بیان کردند؛ پس می توان برای تقویت مشارکت اجتماعی زنان روستایی، کارگاه های انگیزشی کسب و کار خانگی جهت روی آوردن زنان به این گونه مشاغل و همچنین مشارکت بیشتر زنان با یکدیگر و با دیگر افراد، ایجاد کرد؛ بنابراین می توان با آموزش، اقدامات، برنامه های سازمان های مربوطه و با تقویت عوامل ذکر شده، بر ضعف های موجود غلبه کرد؛ همچنین به منظور توسعه جوامع روستایی و توسعه کشور، ایجاد و افزایش درآمد، ایجاد رفاه در بین روستاییان، خوداتکایی زنان روستایی و جلوگیری از مهاجرت و در کل توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی زنان روستایی، به سمت ایجاد و گسترش کسب و کار خانگی در بین زنان روستایی قدم برداشت.

منابع

- آقای فیشانی، تیمور؛ زارع‌نیا، محمود (۱۳۹۰). کتاب جامع کارآفرینی و کسب‌وکار (رویکردی سیستمی بر مفاهیم، فرایندها، مدل‌ها و کاربردها). تهران: کتاب طلایی جامع.
- احمدپور، محمود؛ سمیع‌زاده، مهدی (۱۳۹۰). کسب‌وکار خانوادگی. تهران: پویندگان پارس.
- پرویزی، لیلا؛ یعقوبی، جعفر (۱۳۹۰). "بررسی راهکارهای کاربردی توسعه روستایی در استان زنجان از دیدگاه کارشناسان صاحب‌نظر". در: مجموعه مقالات اولین کنگره ملی علوم و فناوری-های نوین کشاورزی. زنجان: دانشگاه زنجان: ۱۷۵-۱۸۰.
- پیری محمدی، مریم؛ عسکری ندوشن، عباس (۱۳۹۵). "بررسی وضعیت اشتغال و شیوه‌های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار تحت پوشش سازمان بهزیستی استان لرستان در سال ۱۳۹۴". در: همایش ملی تحولات جمعیت، نیروی انسانی و اشتغال در ایران. یزد: انجمن جمعیت‌شناسی ایران: ۱-۱۵.
- حبیب‌زاده، شیدرخ‌سادات؛ ایروانی، هوشنگ؛ کلانتری، خلیل (۱۳۹۲). "تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توسعه اجتماعی". پژوهش‌های روستایی، سال چهارم، دوره چهارم، ش ۲ (تابستان): ۳۲۷-۳۴۶.
- خلوتی، ملیحه (۱۳۸۸). "بررسی میزان توانمندی زنان خانه‌دار و عوامل مؤثر بر آن در شهر شیراز ۱۳۸۶". پژوهش اجتماعی، سال دوم، ش ۴ (بهار): ۱۵۴-۱۷۱.
- داوری، علی؛ رضازاده، آرش (۱۳۹۳). مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS. تهران: جهاد دانشگاهی.
- رنجبر، محبوبه؛ نیرومند، پوران‌دخت (۱۳۹۳). "ملاحظات بر عوامل و شیوه‌های مؤثر در توانمندسازی زنان و اشتغال آنان در ایران با تأکید بر آموزش‌های مهارتی". مهارت‌آموزی، دوره دوم، ش ۸ (بهار): ۷۵-۹۱.
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۶). کتاب زن و توسعه. تهران: پژوهش‌های فرهنگی.
- سازمان صنعت، معدن و تجارت (۱۳۹۹).

- سپهوند، فاطمه، و دیگران (۱۳۹۶). "نقش مشاغل خانگی و اهمیت آن در توانمندسازی زنان روستایی". *مطالعات محیط زیست، منابع طبیعی و توسعه پایدار*، سال اول، ش ۱ (تابستان): ۱-۹.
- سعدی، حشمت‌اله؛ جلیلیان، سارا؛ یعقوبی فرانی، احمد (۱۳۹۳). "تأثیر کسب‌وکارهای خانگی بر توانمندی اجتماعی زنان روستایی". *زن و جامعه*، سال پنجم، ش ۳ (پاییز): ۸۵-۱۰۷.
- شربتیان، محمدحسن (۱۳۸۸). "بررسی ابعاد و موانع اجتماعی اشتغال زنان". *بیک نور*، دوره هفتم، ش ۳ (پاییز): ۱۳-۲۳.
- غفاری، غلامرضا؛ دارابی، حسین؛ جهانگیری، پرویز (۱۳۸۸). "مروری بر شاخص‌های توانمندسازی با تأکید بر زنان سرپرست خانوار". در: *مجموعه مقالات دومین همایش توانمندی زنان و توان‌افزایی زنان سرپرست خانوار*. تهران: شهرداری تهران، اداره کل امور بانوان: ۳۲۴-۳۴۵.
- فرهادی، فریبا؛ ابراهیمی، محمدصادق (۱۳۹۳). "تحلیل عاملی عوامل پیش‌برنده‌ی توسعه اجتماعی زنان روستایی شهرستان شهرضا". در: *مجموعه مقالات سومین همایش ملی توسعه پایدار روستایی*. همدان: سازمان جهاد کشاورزی استان همدان، مؤسسه آموزش عالی عمران و توسعه: ۵۱-۵۷.
- فنی، زهره؛ فرج‌زاده، مژگان (۱۳۹۳). "توانمندسازی شغلی زنان و توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: زنان شاغل، منطقه ۱۸ شهر تهران)". *جغرافیا و توسعه فضای شهری*، دوره اول، ش ۱ (پاییز و زمستان): ۹۱-۱۰۲.
- قلی‌پور، آرین؛ رحیمیان، اشرف (۱۳۸۸). "رابطه عوامل اقتصادی، فرهنگی و آموزشی با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار". *رفاه اجتماعی*، سال یازدهم، ش ۴۰ (بهار): ۲۹-۶۲.
- قنبری، یوسف؛ انصاری، رحیمه (۱۳۹۴). "شناسایی و تبیین عوامل اجتماعی و اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان رستم)". *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، سال چهارم، ش ۳ (پاییز): ۱-۱۰.
- کریمی موعاری، زهرا؛ نظیفی نائینی، مینو؛ عباسپور، سحر (۱۳۹۲). "عوامل اقتصادی مؤثر بر اشتغال زنان در ایران". *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، سال یازدهم، ش ۳ (پاییز): ۵-۲۲.

- کلهر، رضوان؛ نعمتی، فؤاد (۱۳۹۶). "بررسی اثرات اقتصادی توسعه اشتغال خانگی بر زنان روستایی شهرستان کنگاور استان کرمانشاه". در: مجموعه مقالات برگزیده همایش ملی بررسی راهکارهای مدیریت توسعه کارآفرینی روستایی در ایران. سبزوار: دانشگاه حکیم سبزواری: ۱۱۲-۱۵۴.
- کیمیایی، سیدعلی (۱۳۹۰). "شیوه‌های توانمندسازی زنان سرپرست خانوار". *رفاه اجتماعی*، سال یازدهم، ش ۴۰ (بهار): ۶۳-۹۲.
- محمدی، زهره؛ لشگرآرا، فرهاد (۱۳۹۲). "نقش آموزش کارآفرینی در توانمندسازی زنان کارآفرین روستایی استان ایلام". *پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، سال ششم، ش ۲ (تابستان): ۶۱-۷۲.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). "سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵". [پیوسته] قابل دسترس در: [۱۳۹۹/۵/۱۰] www.amar.org.ir
- مطیعی لنگرودی، سیدحسن، و دیگران (۱۳۹۱). "تبیین عوامل مؤثر بر توانمندسازی روستاییان در توسعه کارآفرینی (مطالعه موردی: بخش‌های زند و سامن شهرستان ملایر)". *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۴، ش ۸۰ (تابستان): ۱۱۹-۱۳۸.
- نجفی فرهادلو، زینب؛ استعلاجی، علیرضا؛ قرخلو، مهدی (۱۳۹۴). "بررسی توانمندسازی زنان در صنعت گردشگری (مطالعه موردی: منطقه ولنجک و درکه)". در: مجموعه مقالات برگزیده اولین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی. شیراز: مؤسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی، ۱-۱۰.
- نظم‌فر، حسین (۱۳۹۶). "تحلیل سطوح توسعه روستایی و میزان برخورداری دهستان‌های استان آذربایجان غربی". *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ششم، ش ۱ (بهار): ۱۵۹-۱۷۵.
- هاشمی، حامد؛ پور امین‌زاد، سعیده (۱۳۸۹). "ارزیابی شاخص‌ها و عوامل مؤثر بر توسعه کسب و کار و کارآفرینی زنان در ایران (مطالعه موردی: استان گیلان)". در: مجموعه مقالات برگزیده اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، نوآوری و کارآفرینی. شیراز: ایلینا نوین: ۱-۱۴.

- Murthy, Psr. (2013). "Economic Empowerment of Rural Women by Self Help Group Through Micro Credit". *University of Madras*, Vol. 4, No, 1: 63-98.
- Ecs, Zoltan G. (2004). *Small Industries and Economic Growth, the first article in the book: The Role of Small Industries in Modern Economy*. Translated by Jahangir Majidi. Rasa Cultural Institute.
- Elsayed, Ahmed; Roushdy, Rania (2017). "Empowering Women under Social Constraints: Evidence from a Field Intervention in Rural Egypt". *IZA Institute of labor Economics, IZA Discussion Papers*. No. 11240 :1-43.
- Kyem, p. A. K. (2004). "Power, participation, and Inflexible Institutions: An Examination of the challenges to community Empowerment in participatory GIS Applications". *Cartographica*, Vol. 38, No. 384: 5-17.
- Mainuddin, AKM; et al. (2015). "Women Empowement and Its Relation with Health Seeking Behavior in Banhladesh". *Journal of Family & Reproductive Health*, Vol. 9, No. 2: 50-86
- Whetten, David A.; Cameron, Kim S. (1998). "Developing Management Skills". *Addison- Wesley Wheelan*, Vol. 25, No. 8: 50-81.